

Obr. 1 Detail lufaova vnitřního sarkofágu – nad samotnými texty jsou u okraje sarkofágu vyobrazeni i různí bohové a démoni (foto M. Frouz) / Fig. 1 Detail of Iufaa's inner sarcophagus – above the texts there are depicted various gods and demons (photo M. Frouz)

Slova v čase a prostoru: Z Textů rakví z Iufaovy hrobky v Abúsíru

Diana Mičková

Ve starověkém Egyptě můžeme pozorovat fenomén předávané tradice, týkající se nábožensko-magických textů. Již jazyk a obsah nejstarších textů tohoto druhu naznačují, že vycházejí z textů ještě starších, případně jde o recitované součásti rituálů, které byly po dlouhý čas předávány ústně (více např. Quack 2005; Gestermann 2005). V šachtové hrobce kněze Iufay v Abúsíru, datované do 26.–27. dynastie, se nachází mnoho textů, jejichž původ sahá mnohem hlouběji do minulosti.¹ Díky tomu lze pozorovat, jak Egypťané pracovali s texty a náboženskými představami, které byly již pro ně samotné prastaré.

Texty rakví v Iufaově hrobce

Texty rakví jsou souborem egyptských náboženských textů,² typických především pro Střední říši, nicméně doklady o jejich existenci se objevují již o něco dříve. Většina takových textů však již byla přepracováním mnohem staršího materiálu (např. Gestermann 2005: 9–20). Na rozdíl od svých předchůdců, Textů pyramid, se Texty rakví nevyskytují výhradně v hrobkách faraonů a královen, ale rovněž v hrobkách různých hodnostářů a úředníků. Zde se dochovaly především na rakvích a sarkofázích a odtud také pochází jejich název.

Kdo měl tyto texty ve své hrobce, a tedy je znal, mohl podle představ starých Egypťanů předstoupit před podsvětní bohy a demony se všemi nezbytnými vědomostmi, magickou ochranou a znalostmi zásvětlí, a tudíž projít všemi jeho nástrahami a následně dosáhnout věčného života. V době Nové říše se stávají populárními další textové soubory, Knihy mrtvých, a objevují se i jiné spisy, jako např. Kniha bran či Kniha podsvětních jeskyní. V časech mnohem pozdějších byly ve výzdobě hrodek tyto texty kombinovány, a tak v jedné hrobce nalézáme říkání

Hnusí se jim,⁹ když na ně dopadne boží ruka a když na ně ejakuluje boží stín, jeho semeno do nich nevstoupí. Uvolnila jsem je z denní bárky kvůli tvým očím, Hore, a dala jsem je do noční bárky Hora z Manu. Slepí, ti, kterým teče z očí, ti se zhoršeným zrakem a chudí viděním jsou před Horem z Manu, nevyjdou a neuniknou zpod prstů Hora z Manu.“

Již původní varianta říkání, pocházející ze Střední říše, se skládá z několika dalších textů. Nadpis zmiňující specifické druhy kadidel se v tomto znění objevuje v Textech pyramid v říkání 39 (Sethe 1908: 21, 31a–b). To je také ve Střední říši uvedeno jako součást textu, ještě před samotným vzýváním božstva, spolu s dalším krátkým říkáním, které je v Textech pyramid následuje.

Jelikož božstvo vzývané v tomto textu není nikde přímo jmenováno, objevují se různé dohady, o jakého boha by mělo jít. Většinou se jedná o některou formu již zmíněného Hora či několik jeho aspektů – v první části by to mohl být Hor, syn Nuty a Geba, a ve druhé části Hor, syn Esety a Usira (Altenmüller 1967: 10–11), lze ovšem nalézt i interpretace, kde je oslovovaný bůh identifikován jako Nefertem,¹⁰ především na základě svých slunečních aspektů a moci ochraňovat před nepřáteli a zlem (Kees 1922: 116–118). Podle charakteristiky boha by se však také mohlo jednat o Hora z Šednu či Hormertiho. Je to ochranné božstvo s válečnickými aspekty, uctívané především ve východní deltě. Tato forma Hora se často vázala na mýtus o Horově oku, jeho oči bývaly spojovány se sluncem a měsícem či noční a denní bárkou a byla mu také přisuzována léčebná moc (Janák 2005: 78–79). Tento Hor vystupuje v některých textech a mýtech také jako vládce 77 démonů z Šednu.¹¹ Na ně a na jejich vládce nalezneme odkazy i na jiných místech v Iufaově hrobce, což tuto interpretaci podporuje. Ochrannou a apotropaickou funkci tohoto říkání naznačuje i motiv Horova oka. Podle staroegyptského mýtu, na který se zde zjevně několikrát odkazuje, měl oko Horovi vyrvat právě Sutech a posléze je zničit, ovšem za pomoci některých dalších bohů a jejich magické moci bylo toto oko znovu složeno dohromady a navráceno Horovi. Horovo oko pak bylo tradičně symbolem moci, zdraví a ochrany. V další části říkání rovněž nalezneme zmínku o očích slunečního boha, představujících Šua a Tefnutu, tedy první bohy stvořené prvotním bohem Atumem.

Zdá se tedy, že se jedná o velmi starý text, již ve Střední říši či dříve pospojovaný dohromady z několika jiných říkání, která tvořila větší celek např. při nějakém rituálu. Podle obsahu by předčítání či recitace takového zařikání mohly sloužit k ochraně či odvracení zlých sil. Tomu napovídá již povaha oslovovaného boha, charakterizovaného mj. jako „ten, který ztrestal Sutecha a podmanil si cizí země“, tedy jako někdo, kdo poráží symboly chaosu, nepřítelství a zla. Další epiteton boha je „ten, který odřezává ruce děti otců, když vytrhává plevel z pole“. Spojení „děti otců“ je zřejmě metaforické vyjádření pro „kdokoli“ či „každý“ a vytrhávání plevelu v tomto kontextu rovněž odkazuje na zbavování se zla. Stejně tak Hor z Manu, zmiňovaný na konci textu, je bohem, který se i v některých dalších textech vyskytuje jako ten, kdo poráží a ničí nepřátele.¹²

Podobně archaický text představuje i říkání 516 Textů rakví (de Buck 1956: 103a – 105c), napsané na severní stěně Iufaova vnějšího sarkofágu. Opět máme co do činění

s textem, který není z Pozdní doby jinde doložen a je velmi starý. U tohoto říkání však lze na rozdíl od přechozího určit, že jde o text mnohem starší – je to přepracované říkání 721 z Textů pyramid, dochované pouze v pyramidě královny Neit (Faulkner 1969: 70–71, §2240a – §2242d). V Textech pyramid předchází textu, který byl transformován do Textů rakví, ještě část říkání, jehož začátek sice není dochován, ale je jasné, že zde původně byl další text, který se již dále v této podobě netradoval. Lze je tedy zhodnotit jako jinou textovou tradici, pozdější úpravu, říkání podobné, ale ne úplně stejné; již říkání z Textů pyramid mohlo být případně složeno z několika starších textů. Naopak v období 25.–26. dynastie se tento text spolu s dalšími říkáními z Textů pyramid dále tradoval v rámci tzv. Spruchfolge D (Kahl 1996: 59).

Jedna z dochovaných středoříšských variant pochází z hrobky hodnostáře Senusretancha v Lištu (např. Hays – Hall 1937; Gundacker 2010). Tento Senusretanch žil na počátku Střední říše a jeho hrobka je výjimečná tím, že na jejích stěnách se nacházejí opisy říkání z Textů pyramid, a to v období, kdy se sice začínají objevovat Texty rakví, avšak rozhodně nebylo obvyklou záležitostí, aby dvorští hodnostáři zdobili své hrobky Texty pyramid.

Říkání v Iufaově variantě zní takto: „*Pronáší se: Ó Usire Iufao, pozvedni se k těm, kteří jsou větší než ty, abys mohl jíst fíky a pít (dosl. polykat) víno! Tvá tvář je jako (tvář) Vepvaveta¹³ a Anupa, zahal se tedy lněnou látkou! Hroty nehtů na špičkách tvých prstů jsou jako hroty na prstech Thovtových. Pojídáš nilskou husu, pro tebe jsou otevřeny oboje dveře Chontamenteje,¹⁴ které odrazují prostý lid¹⁵ (od vstupu). Přicházejí k tobě ti, kteří jsou v nomech (tj. živí), přicházejí k tobě ti, kteří jsou v říši mrtvých, určení/uvolnění jsou pro tebe Západní a Velcí. Postarají se o tebe obě tvé matky, bílá a červená koruna. Tvé schody z meteorického železa jsou pod tebou, abys mohl vyjít na nebesa. Vydej se tedy za Šuem na nebesa, Zářící, Zářící, vyjdi, vyjdi! Vyjdi jako hvězda na vrchol svého portálu, zbav zármutku své děti, usad' se vpředu na svém místě/trůnu. Tvá hlava ti patří navěky.*“

V souladu s původem textu zde nalézáme královskou tematiku, ať už se jedná o přímé zmínky o královských korunách, trůnu či dveřích, nepropouštějících „prostý lid“, nebo další motivy, spojované v kontextu Textů pyramid s panovníkem, když se zemřelý (král) proměňuje v hvězdu a vystupuje po schodišti na nebesa. Není náhodou, že schodiště má být z meteorického železa, neboť tento kov býval spojován s bohy a králi a podle některých textů z něj měla být vyrobena nebeská klenba (Lalouette 1979: 333–353).

Úprava textů z Pozdní doby aneb „Nehodící se škrtněte“

Dalším zajímavým jevem, který se v pozdnědobých variantách Textů rakví objevuje, jsou nové interpretace nedochovaných či obtížně srozumitelných částí. To poukazuje na skutečnost, že kněží či písaři, kteří s těmito texty pracovali, jejich obsahu rozuměli. Pokud narazili na pasáž, která byla ve variantě, z níž bylo říkání opisováno, uvedena již chybně, případně byla poškozená nebo pro dotyčného nesrozumitelná, ať už z důvodu chyb, špatné

interpretace nebo chybějícího kontextu, dovedli text upravit tak, aby přepsaná část byla smysluplná a srozumitelná a hlavní myšlenky zůstaly zachovány. Někdy byl dokonce celý obsah říkání značně pozměněn a některé části z něj byly vypuštěny a nahrazeny jinými.

Jako příklad, na němž můžeme takovéto počínání sledovat, nám poslouží říkání 206 z Textů rakví, nacházející se na jižní vnější stěně Iufaova vnitřního sarkofágu. Překlad textu zní takto: „*Pronáší se: Říkání, jak sidlit v Džedu¹⁶ a jak tam být. Má ohrada je postavena a můj nos je otevřen v Džedu. Obdělal (dosl. otevřel) jsem své pole, zoral jsem (i) své pole v božím rákosu, obdělal jsem je, palmy jsou to, co je stráží. Mně byla dána moc bílé koruny, mně bylo dáno vyzvednutí urea (na čelo) a naopak. Oheň se zmocnil Mlčícího, ochránil před ním mé jídlo. Má tvář spatřila hranice obzoru. Pro mě jsou otevřeny oboje dveře „Anu“.¹⁷ Pro mě jsou otevřeny oboje dveře nebes do místa, na kterém chci být. To místo je Džedu a já tam budu sedět/sidlit na místě, na kterém si přeji.“*

Iufaův text je jedinou variantou tohoto říkání z Pozdní doby, nicméně existuje k němu několik dochovaných verzí ze Střední říše (de Buck 1947: 153a – 154f). Ty se ovšem od Iufaova textu na některých místech značně liší, neboť jeho verze některé části původního říkání vynechává, zatímco na jiná místa přidává části, které se v žádné z původních verzí vůbec nevyskytují a zřejmě byly součástí nějakého jiného textu (podtržené části).

Z pěti verzí dochovaných ze Střední říše má nadpis pouze jediná (B2B0), a to úplně jiný, než uvádí Iufaova varianta – „*Jak nechodit hlavou dolů*“. Je to jedna z tradičních hrozeb, které podle představ starých Egyptů mohly člověka potkat v zásvětí. V originálních textech se pak vyskytuje ještě několikrát, spolu s dalšími hrozbami, jako např. požíváním výkalů. V Iufaově variantě byly nicméně zmínky o veškerých negativních věcech odstraněny a nahrazeny zcela jiným textem, a sice s královskou tematikou – odkazuje se zde na královské insignie, jako je bílá koruna Horního Egypta nebo ureus, personifikace bohyně Vadžet z Dolního Egypta a symbol slunečního oka, nacházející se tradičně v podobě kobry na faraonově čele. Otevírání dveří do nebes je také tradičním motivem egyptských zásvětých textů a objevuje se již od dob Textů pyramid. Především právě královská tematika by mohla poukazovat na to, že tyto části textu byly do říkání přepsány z jiného, staršího materiálu, případně že záměrem Egyptů bylo tento dojem navodit. Cílenou úpravou, odstraněním negativních motivů a jejich nahrazením právě takovými slovy mohlo být říkání posunuto na jinou rovinu, do sféry, kde jsou všechny nástrahy zásvětí již překonány a nebezpečí zažehnána a zemřelý namísto zařikávání zla a vyhýbání se překážkám či trestům vystupuje na nebesa, mocný a schopný jednat a pohybovat se v zásvětí bez ohrožení a podle svého přání. Podle nového obsahu říkání byl posléze také upraven jeho nadpis.

Jelikož k textu neexistuje z období mezi Střední říší a Pozdní dobou žádná další verze a doposud nebyl objeven ani žádný jiný paralelní text z Pozdní doby, lze se jen dohadovat, zda byl text pozměněn pro jednorázový účel, či se jednalo o úpravu, která byla do textu začleněna již dříve a stala se jeho standardní součástí.

Ztracený jazyk

V některých případech se při práci s texty stávalo, že namísto úpravy říkání byly kopírovány staré chyby, případně byl text nějakým způsobem přetvořen, ale jeho srozumitelnosti to příliš neprospělo. Často se objevují části, v nichž je sloučeno dohromady několik dřívějších variant, a výsledný text pak např. gramaticky dává smysl, obsahově však nikoli. Můžeme se setkat jak s chybnými prepisy a interpretacemi, tak s větami nedávajícími smysl, které lze případně rozklíčovat jenom na základě několika odlišných starších variant, jejichž smícháním text pravděpodobně vznikl.

Zajímavým případem je říkání 207 (de Buck 1947: 155a – 160b) z jižní vnější stěny Iufaova vnitřního sarkofágu. Jeho začátek je výsledkem spojení úvodů či nadpisů několika různých variant (obr. 3), včetně staršího paralelního říkání 408 z Textů pyramid (Sethe 1908: 391, 714a–b), a výsledný text je naprosto nesrozumitelný jak po obsahové, tak po jazykové stránce. Pojednává o přijímání obětí zemřelými: „*Jak získat obětiny v Héliopoli.¹⁸ Pronáší se: Vy (dvě), které jste zrodily den / které rodíte ve dne, přijďte ke mně! Přijďte, vy, které jste mne zrodily, radujte se, ten, jenž je ve svém vejci, je zrozen! Hle, stvořily jste mne, a tedy on žije díky vám, daly jste mi obětiny k večeři. Pro mne jsou poráženy krávy v Héliopoli o svátku vag,¹⁹ aby mi to (dosl. z toho) bylo dáno, jelikož jsem Býk.²⁰“*

Již nadpis je rekonstruovaný podle pozdějších verzí, neboť jak již bylo popsáno výše, začátek textu z Iufaovy hrobky je naprosto nesrozumitelný. Kromě nadpisu jsou zde i další místa, na nichž lze jasně vidět, že text byl složen z několika starších variant. Např. epiteton „vy, které rodíte ve dne“ vzniklo z reinterpretace a vynechání části říkání z původních Textů pyramid, kde jsou tyto bohyně oslovovány jako „vy, které jste zrodily noc a které jste těhotné dnem / které rodíte v noci a jste těhotné ve dne“. Podobně další část, zmiňující slunečního boha pod přívlastkem „ten, jenž je ve svém vejci“ (Leitz 2002 I: 250), je od jiných verzí mírně odlišná, neboť ve všech ostatních verzích se jako tento bůh označuje přímo zemřelý, zatímco v Iufaově verzi je text upraven či chybně přepsán do 3. osoby. Ve variantách z období Staré říše se naopak objevují části, které v Iufaově verzi již uvedeny nejsou – na konci říkání je ve Staré říši uváděno „jsem býk Héliopole“, zatímco v Iufaově hrobce je název tohoto města vynechán. Zdůvodnit to lze samozřejmě tak, že se vyskytuje v nadpisu, nicméně tak je tomu i u některých starších variant a zajímavostí je, že v Iufaově hrobce bývá právě Héliopolis velmi často uváděna i na místech, kde se v původních verzích textů nikdy nevyskytovala.

Otázkou v případě takto upravených a přetvořených říkání zůstává, zdali je jejich nesrozumitelnost dána nedostatečným porozuměním textu ze strany egyptologů, chybějícími znalostmi egyptských textů a jejich kontextu, nebo zda již sami Egyptané takovému textu nerozuměli, ale přesto jej opisovali a používali, neboť jej považovali za jakýsi druh magických slov či zařikání, jimž člověk nemá či nemůže rozumět a jejichž magická moc spočívá pouze v jejich zapsání nebo zvuku. Tato představa totiž rozhodně nebyla Egyptanům cizí a naprosto prokazatelně se s ní můžeme setkat v pozdějších magických textech.²¹

textech (např. říkání 363 a 429 z Textů rakví, Assmann 2008: 425). Z toho vyplývá, že tyto texty byly nejen opisovány, ale zjevně byly v náboženské sféře stále v rituálu používány.

Z gramatiky, ortografie i obsahu textů je vidět, že jejich původ sahá až k Textům pyramid, případně ještě dále, a některé z nich byly naopak začleněny do rituálů ještě pozdějších. Setkáváme se tedy s velmi dlouhou tradicí textové transmise, sahající od nejstarších dob až do nejpozdějších období egyptských dějin. Na základě výběru a úpravy textů je patrné, že byly i v Pozdní době v jistých kruzích dobře známy a pracovalo se s nimi. Přestože se mnohdy objevují chybné zápisy, ať už se jedná o opisování starých chyb, nebo vytváření nových na základě nepochopení obsahu původního říkání, na mnoha místech lze naopak pozorovat, že původním nebo starším textům rozuměno bylo. Jejich obsah byl nejen správně chápán, ale v určitých mezích s ním mohlo být i manipulováno, aniž by byl základní význam textu a jeho zásadní myšlenky příliš pozměněny.

Díky možnosti porovnání jednoho textu v rozmezí celých staletí lze pozorovat, jak s takovými texty Egypťané pracovali a jak a proč se během staletí tyto texty měnily. Varianty z Pozdní doby tak mnohdy posouvají a mění dosavadní interpretace a poskytují rozšířený pohled na egyptské náboženské texty a jejich interpretaci stejně jako na tradici předávání a práci s textem samotných egyptských kněží a pisarů.

Poznámky:

- ¹ Autorka děkuje prof. Ladislavu Barešovi za umožnění práce na zpracování textů ze šachtových hrodek v Abúsíru a dr. Renatě Landgráfově za cenné rady, připomínky a korekce.
- ² Překlady celého souboru Textů rakví viz Faulkner (1973–1978) nebo Carrier (2004).
- ³ Pozdější verze textu se objevují v Nové říši, jde o dva texty z Dér el-Bahrí a jeden z Puyemreovy hrobky. Dále jsou doloženy dva paralelní texty z Pozdní doby, a to na zlomku stély z lokality Horbeit a z Abovy hrobky v Thébách (synoptická edice textů viz Kees 1922).
- ⁴ K označení jednotlivých rakví, na nichž se Adriaanem de Buckem publikované Texty rakví ze Střední říše nacházejí, viz de Buck (1935: 17–18).
- ⁵ Héliopolské Devatero prvotních bohů – Atum, Šu, Tefnut, Geb, Nut, Usir, Eset, Sutech a Nebthet.
- ⁶ Zřejmě jde o odkaz na některou z egyptských bohyní.
- ⁷ Těž Nemtej. Sokolí božstvo spojované s některými nebeskými tělesy, později se objevuje ve funkci převozníka (Janák 2005: 128).
- ⁸ Bůh spojovaný s východem i východní stranou nebes, často také s Horem, s nímž někdy tvoří synkrezii Hor-Sopdu (Janák 2005: 162–163).
- ⁹ Staroegyptský pojem *but*, který je zde použit, se často překládá jako „hnus“, „odpor“ nebo „tabu“, žádný z těchto pojmů však významu slova přesně neodpovídá. Jedná se o něco, co je z náboženských důvodů ohavné a zakázané, zároveň ale posvátné, něco, co je natolik nedotknutelné či nemyslitelné, že je třeba si věci takto označené být vědom a vyhýbat se jí.
- ¹⁰ Těž Nefertum. Jedná se o slunečního boha spojovaného také s květy lotosu, často se objevujícího též v roli dítěte některé z egyptských bohyní (Janák 2005: 123–124). Jako sluneční božstvo může také vystupovat jako ten, kdo zahání tmu, a tedy veškeré zlo (Bonnet 1952: 510). Někdy takto zahání nepřátele slunečního boha (např. Texty rakví, říkání 335, de Buck 1951: 302d) nebo vystupuje jako jeden ze 42 soudců u posmrtného soudu (Kniha mrtvých 123, Budge 1898: 257, 11).

- ¹¹ Lokalita ve východní deltě, známá též jako Pharbaitos nebo Horbeit, v egyptštině se též objevuje jako Per-Hormerti – Hormertioho dům/sídlu, neboť tento bůh zde byl tradičně uctíván.
- ¹² Objevuje se např. v p. Louvre 3127 (G3c, Schott 1929: 39, 22), na němž jsou zapsány rituální texty sloužící k porážení Sutecha i zla jako takového.
- ¹³ „Otevírač cest“, božstvo v šakalí podobě, spojované s královským úřadem, s otevíráním dveří do zásvětí, s otevíráním úst, ale také s pohřebišti obecně (Janák 2005: 192–193).
- ¹⁴ „Ten, který je na čele západních“, bůh a strážce zemřelých a pohřebišť (Janák 2005: 90–91).
- ¹⁵ Staroegyptský výraz *rechyt* je někdy překládán jako „prostý lid“ či „poddaný lid“, vyjadřuje však spíše rozdílné postavení takto označených lidí. Může jít o lid podléhající panovníkovi, ale např. i bohům (Janák 2012: 22–24).
- ¹⁶ Staroegyptský název Busiridy, kultovního centra v Dolním Egyptě.
- ¹⁷ Staroegyptské toponymum nejasného významu. Může jít o skutečnou lokalitu, nebo o nějaké mytologické místo.
- ¹⁸ Město v Dolním Egyptě, které bylo prastarým kultovním centrem slunečního boha.
- ¹⁹ Svátek spojovaný s obětováním mrtvým (Posener-Krieger 1986).
- ²⁰ Metafora pro sílu a moc. Velmi často se objevuje s dalšími přívlastky v pojmenování různých bohů či panovníka.
- ²¹ Viz např. magický papyrus London-Leiden (Griffith – Thompson 1909).

Literatura:

- Altenmüller, Hartwig
1967 „Ein Opfertext der 5. dynastie“, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo* 22, s. 9–18.
- Assmann, Jan
2008 *Altägyptische Totenliturgien. Band 3. Osirisliturgien in Papyri der Spätzeit*, Heidelberg: Winter [Supplemente zu den Schriften der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse 20].
- Bareš, Ladislav – Smoláriková, Květa
2008 *The Shaft Tomb of Iufaa – Volume I: Archaeology*, Prague: Czech Institute of Egyptology, Faculty of Arts, Charles University in Prague [Abusir XVII].
- Bonnet, Hans
1952 *Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte*, Berlin: Gruyter.
- Buck, Adriaan de
1935 *The Egyptian Coffin Texts I. Texts of Spells 1–75*, Chicago: University of Chicago Press [The University of Chicago Oriental Institute Publications XXXIV].
- 1947 *The Egyptian Coffin Texts III. Texts of Spells 164–267*, Chicago: University of Chicago Press [The University of Chicago Oriental Institute Publications LXIV].
- 1951 *The Egyptian Coffin Texts IV. Texts of Spells 268–354*, Chicago: University of Chicago Press [The University of Chicago Oriental Institute Publications LXVII].
- 1956 *The Egyptian Coffin Texts VI. Texts of Spells 472–787*, Chicago: University of Chicago Press [The University of Chicago Oriental Institute Publications LXXXI].
- Budge, Ernest
1898 *The book of the dead: the chapters of coming forth by day*, London: Kegan Paul International.
- Carrier, Claude
2004 *Textes des sarcophages du Moyen Empire égyptien*, Paris: Rocher.
- Eyre, Christopher
2013 *The Use of Documents in Pharaonic Egypt*, Oxford: Oxford University Press.

- Faulkner, Raymond O.
1969 *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, Oxford: Clarendon Press.
1973–1978 *The Ancient Egyptian Coffin Texts, Vols. I–III*, Warminster: Aris & Phillips.
- Gestermann, Louise
2005 *Die Überlieferung ausgewählter Texte altägyptischer Totenliteratur („Sargtexte“) in spätzeitlichen Grabanlagen*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Griffith, Francis L. – Thompson, Herbert
1909 *The demotic magical papyrus of London and Leiden*, London: Grevel.
- Gundacker, Roman
2010 „Königliche Pyramidentexte im Mittleren Reich? Zur Herkunft und zu einigen Besonderheiten der Pyramidentexte Sesostrisanchs“, *Studien zur Altägyptischen Kultur* 39, s. 121–140.
- Hays, Willems C. – Hall, Lindsey F.
1937 *The texts in the mastabeh of Se'n-Wosret- 'Ankh at Lisht*, New York: Metropolitan Museum of Art.
- Janák, Jiří
2005 *Brána nebes. Bohové a démoni starého Egypta*, Praha: Libri.
- Jansen-Winkel, Karl
1996 *Spätmittelägyptische Grammatik der Texte der 3. Zwischenzeit*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Kahl, Jochem
1996 *Steh auf, gib Horus deine Hand: die Überlieferungsgeschichte von Altemüllers Pyramidentext – Spruchfolge D*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Kees, Hermann
1922 „Ein alter Götterhymnus als Begleittext zur Opfertafel“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 57, s. 92–120.
- Lalouette, Claire
1979 „Le « firmament de cuivre » : contribution à l'étude du mot *bi3*“, *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale* 79, s. 333–353.
- Leitz, Christian (ed.)
2002 *Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen. Band I: 3-y*, Leuven – Paris – Dudley, Massachusetts: Peeters [Orientalia Lovaniensia Analecta 110].
- Posener-Krieger, Paule
1986 „Wag-Fest“, in: Helck, Wolfgang – Westendorf, Wolfhart (eds.). *Lexikon der Ägyptologie* 6, Wiesbaden: Harrassowitz, s. 1135–1139.
- Quack, Joachim F.
2005 *Einführung in die altägyptische Literaturgeschichte*, Münster: Lit Verlag.
- Sethe, Kurt
1908 *Die altaegyptischen Pyramidentexte. Nach den Papierabdrücken und Photographien des Berliner Museums I*, Leipzig: Hinrichs'sche Buchhandlung.
- Schott, Siegfried
1929 *Urkunden mythologischen Inhalts*, Leipzig: Hinrichs'sche Buchhandlung [Urkunden des ägyptischen Altertums 6].
- Soukiassian, Georges
1981 „Une étape de la proscription de Seth“, *Göttlinger Miscellen* 44, s. 59–68.

Abstract:

Words in time and space: The Coffin Texts in the tomb of Iufaa at Abusir

The present study deals with textual tradition and transmission in the Late Period, focusing on selected spells from the Coffin Texts from the shaft tomb of the priest Iufaa at Abusir. Changes in the orthography, palaeography, grammar and content of the texts between the Middle Kingdom (or sometimes even the Old Kingdom) and the Late Period indicate that the priests and scribes of the Late Period, who read and copied these texts, understood them and were able to modify the parts that were unintelligible to them or no longer in keeping with their world view and change them e.g. to comply with contemporary religious concepts. This does not, however, mean that the Late Period copyists were immune to misinterpretation and error. Since many spells found in Iufaa's tomb are not preserved elsewhere in the Late Period and sometimes exist in highly fragmentary versions from the Middle Kingdom, analyses of Iufaa's versions of these texts significantly contribute to the existing translations and interpretations of some Coffin Texts spells.

Coffin Texts – religious texts – textual transmission – Iufaa – Abusir – Late Period

Texty rakví – náboženské texty – textová trasmise – Iufaa – Abúsír – Pozdní doba

Diana Míčková (Daja.Mickova@seznam.cz)

Český egyptologický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze